

NIEUWSBRIEF

Eerste steen

Zie pagina 7

Verhuismanager Legermuseum over zijn 'enerverende klus'	2
Strijdtoneel Sambre 1794	4
Enkeltje front	8
Boekenreeks Staatse Leger	11
Nederlandse cavalerie zaait terreur in Frankrijk	12
Stalingrad	14
Vrienden voordelig naar militaire musea	16

'Het is best wel een enerverend klusje'

door Hans van Lith (tekst en foto's)

"Het is best wel een enerverend klusje", zegt Walter Castelijns (59) bedachtzaam. Dit is het grootste understatement dat de tijdelijk 'verhuismanager' van het Legermuseum kan geven. Hij heeft het immers over het fotograferen, registreren, indelen, van barcodes voorzien en voorbereiden van de afvoer van de complete collectie uit Delft: 600 pallets met boeken, 500 met voorwerpen, 14 tanks en wielvoertuigen en dan nog kanonnen, karren enzovoort.

Walter Castelijns: "Kanonnen geven kopzorg."

Voor het overbrengen naar Soesterberg worden gespecialiseerde bedrijven ingeschakeld. Uiteraard is ook Defensie erbij betrokken. Het afvoeren van pallets is tamelijk eenvoudig, maar de tanks en wielvoertuigen geven meer kopzorg. Als de grote deuren en de sponningen in de zijgevel zijn verwijderd, kunnen ze net door dat gat. Toen ze kwamen, reden ze op eigen kracht. Maar dat kan niet meer. Ze moeten dus binnen al op onderstellen worden geplaatst. Op de kade zet een kraan ze op dekschuiten, die ze naar de nabije brug brengen. Daar moeten ze op diepladers. Twintig jaar geleden, bij de aankomst van het materieel, was die brug breder en bovendien ligt er nu een bijna voltooide tramlijn op met bovenleiding ... Meer hoofdbrekens dus. Die verwacht Castelijns ook van de

kanonnen en andere grote zaken op de bovenverdiepingen. Kranen kunnen daar moeilijk bij. Gelukkig is er wel een hijsluik met een takel in het museum, zodat een deel eerst naar de begane grond gaat en dan door de zijdeur naar de kade.

Overbrengen naar Soesterberg

Even spannend als dit spectaculaire deel, is het registreren van alle collectiestukken en het inpakken. Waarbij ze vooral niet door elkaar mogen raken. De helm van de ene militair mag niet op het hoofd van een ander terecht komen. Daarom zijn alle vitrines in de zalen voorzien van een inhoudsopgave en weet iedereen wie er wat mee moet doen. Een foto van de uitstalling ten slotte voorkomt verwisselingen bij de objecten.

Als de stellingen in de hangars op Soesterberg klaar zijn, wordt alles overgebracht en daar direct op de juiste plek – tracerbaar – opgeborgen. Castelijns: "Het is spannend, maar ik lig er niet van wakker. Ik ben daar nuchter onder, want ik kan wel anticiperen op steeds veranderende situaties." Maar toch ... "Het is een flinke klus en ik maak heel wat uurtjes. Eigenlijk ben je er dag en nacht mee bezig. Als iets anders loopt dan verwacht, moet je daarop inspelen. Zo dacht ik gisteren nog dat ik vandaag niets hoefde te laten fotograferen. Maar ik had verkeerde informatie gekregen en

Bij de voorpagina:

Minister Jeanine Hennis-Plasschaert van Defensie neemt de symbolische eerste steen in ontvangst. De bouw van het nieuwe Nationaal Militair Museum is begonnen! (Foto: Hans van Lith)

dus moest ik toch een fotograaf waarschuwen en twee man zoeken om de voorwerpen op te halen. Ik denk steeds na over alternatieven en hun gevolgen voor de planning. Dat is wel eens een extra zorg voor mijzelf. Maar de plannen kloppen op hoofdlijnen en we liggen prima op schema. De grote onderdelen zijn nog het simpelste, maar je verkiest je op de kleinigheden. Dat zijn altijd de instinkers.” Voor zijn twaalf medewerkers vindt hij het niet altijd eenvoudig: “Sommigen zijn toch wel geëmotioneerd dat we hier weggaan.”

Motorordonnans

Al regelt hij nu grotendeels de verhuizing, zijn functie is ‘hoofd behoud en beheer’. Met zijn medewerkers is hij verantwoordelijk voor de fysieke toestand van de collectie, dus opbergen, terugvinden, zo nodig laten restaureren en onderhouden. Vroeger restaureerde het Legermuseum veel zelf, nu is dat uitbesteed. Veelal aan Hes (Historic Engineering) in Hazerswoude-Dorp. Walter is intermediair tussen de conservatoren en de externe restaurators. Dat kan omdat hij zelf papierrestaurator is. Bovendien zat hij jarenlang in een commissie, die beoordeelde of restaurators van allerlei richting opgenomen konden worden in het Restauratoren Register. “Ik ben echt een materialenman. Zit er roest op metaal? Wat doe je ertegen? Hoe is het onderhoud? Het gaat mij niet zozeer om het voorwerp, maar om de problemen van het verval van het materiaal. Hoe afstandelijker een restaurator ten opzichte van een object staat, hoe beter het eindresultaat van de restauratie wordt.”

Via banen bij de gemeente Rotterdam en een firma in Helmond, kwam hij bij het Legermuseum. Hoewel hij niet direct een klik had met het militaire. Hij probeerde zelfs uit dienst te blijven. Vergeefs, hij kreeg in Bergen op Zoom een opleiding tot motorordonnans. Als Brabander verwachtte hij in Oirschot te komen, maar hij moest naar de Limburgse Jagers in Seedorf! “Rampzalig en ik miste mijn vriendin”, verzucht hij nu. “Maar toen ik er eenmaal was, werd ik wel fanatiek. Ik denk dat dat mijn gedisciplineerde Brabantse boerenachtergrond was.” Hoe dan ook, bij het Legermuseum voelt hij zich thuis, want daar kan hij zijn liefde voor de materialen uitleven.

Verhuizing van de objecten. Van een Duitse Fallschirmjäger tot Nederlandse commando's in Afghanistan.

Habemus museum!

Het is zover. 5 januari 2013 sloot ons dierbare Legermuseum zijn poorten in Delft. Kort daarna op 25 januari, startte minister Hennis de bouw van het Nationaal Militair Museum in Soesterberg. Om u zo snel mogelijk daar ook een blik op te gunnen, waren wij op 14 maart te gast bij het Militaire Luchtvaart

Museum (MLM). We kregen (Foto: Wim den Dunnen)

er een rondleiding, bezochten de bouwplaats en werden bijgepraat door het Heijmans-consortium. We sloten af met een mooi Indisch buffet. U kunt de foto's van deze dag zien op onze website www.vriendenlegermuseum.nl. Een gastvrij onthaal op uitnodiging van de directie MLM, welke ik van tevoren had gezegd voorzichtig te rekenen op 50 tot 100 Vrienden. Het liep echter storm en tenslotte konden 200 Vrienden en introducés terugkijken op een prachtige Vriendendag. Dat belooft veel goeds voor de toekomst. Natuurlijk hopen wij alle introducés ook zo enthousiast gemaakt te hebben dat zij ogenblikkelijk, via onze website, Vriend worden. En daarmee met onze huidige Vrienden gaan behoren tot de eerste lichten Vrienden van het Nationaal Militair Museum. Ook voor die toekomst maken wij in nauw overleg met de vrienden van het MLM plannen voor onze samenwerking straks onder de vlag van Vrienden van het Nationaal Militair Museum. Vanaf nu is onze slogan (zie hieronder) gericht op die toekomst. De tijd gaat immers snel en voordat u het weet, staan we in 2014 voor de opening van het nieuwe museum. Ik kan u zeer aanraden de bouw en ontwikkelingen te blijven volgen door u aan te melden voor de digitale Nieuwsbrief Nationaal Militair Museum. Stuur daarvoor een mail aan: Info.NMM@heijmans.nl. 'Aanmelding nieuwsbrief' als onderwerp volstaat.

De staf van het Legermuseum is inmiddels verhuisd naar het Walaardt Sacré Kamp dichtbij het nieuwe museum. Dit is ook ons nieuwe (post)adres. Ik kijk reikhalzend uit naar ons volgende bezoek aan Soesterberg. De fundamenten van het Nationaal Militair Museum staan er, kortom habemus museum! Tot slot hoop ik u te mogen begroeten op onze volgende Vriendendag op 1 juni in Willemstad. Binnenkort ontvangt u hiervoor de uitnodiging.

Gijs Scholtens
voorzitter

**Wat ons museum - en straks het
Nationaal Militair Museum - echt verdient?
Uw steun als Vriend!**

www.vriendenlegermuseum.nl

Strijd aan de Sambre 1794

door Ed Coumans

Na de slag bij Fleurus, 26 juni 1794, vallen de Oostenrijkse Nederlanden (België) in Franse handen. Indirect leidt het ook tot de val van de Nederlandse Republiek ruim een halfjaar later. Het is echter niet zozeer deze slag, maar een reeks van veldslagen aan de Sambre in mei en juni die over het lot van beide Nederlanden beslist.

Na twee jaar strijd is het de landen verenigd in de Eerste Coalitie niet gelukt de Franse revolutionaire geest weer in de fles te krijgen. Voorjaar 1794 strekt het front zich uit van Duinkerken tot Luxemburg. Parijs is opnieuw het doelwit van de geallieerden. De Oostenrijkse veldmaarschalk Saksen-Coburg beschikt daarvoor over een leger van ruim 150.000 Britten, Nederlanders en Oostenrijkers.

Zijn tegenstander is sterker. Drie Franse legers staan tegenover de geallieerden: het 160.000 man tellende Armée du Nord aan de Vlaamse grens en daarnaast de Ardennen- en Moezellegers, samen zo'n 100.000 man. Carnot, de Franse minister van Oorlog, wil het overwicht uitbuiten. Zijn aanvalsplan richt zich op de zwakste plekken in de geallieerde linies: Vlaanderen en de Sambre ter hoogte van Charleroi.

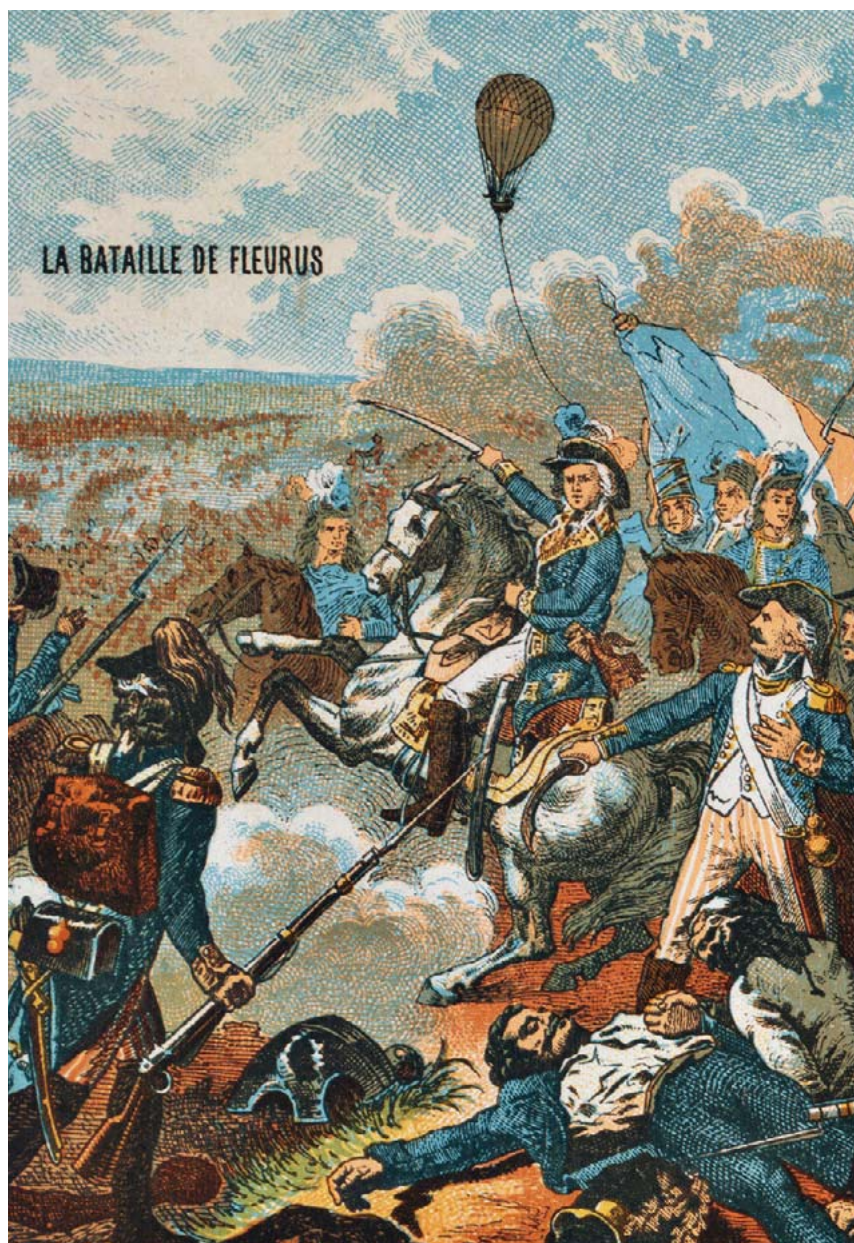
Eerste aanvallen over Sambre

Het Franse offensief slaat de geallieerden het initiatief uit handen. In mei worden de Oostenrijkers en Britten bij Kortrijk en Tourcoing verslagen. Daardoor komt er niets meer terecht van het geallieerde offensief richting Parijs.

Ook over de Sambre vallen de Fransen aan. Op 11 mei weet de commandant van het geallieerde korps aan de Sambre, de Oostenrijker Kaunitz, de eerste aanval af te slaan. Net als de tweede op 20 mei. De Fransen kennen een slechte organisatie en chaotische bevelvoering. Na elke afgeslagen aanval trekt het Franse Ardennenleger zich in verwarring terug. Voor een zegevierende legeraanvoerder het moment om zijn tegenstander de genadeklap te geven. Maar Kaunitz blijft passief. Hij wordt daarom vervangen door prins Willem van Oranje, zoon van stadhouder Willem V en commandant van het 16.000 man grote Nederlandse veldleger.

28 mei: derde Franse poging

De nieuwe bevelhebber is amper gearriveerd als de Fransen 28 mei voor de derde maal de Sambre oversteken en dit keer ook Charleroi belegeren. Oranje besluit om meteen toe te slaan. Want hij weet dat

Generaal Jourdan vuurt zijn mannen aan stand te houden. Op de achtergrond de verkenningsballon die de Fransen tijdens de slag bij Fleurus inzetten. (Collectie Library of Congress)

het Franse Moezelleger onder Jourdan op weg is om het Ardennenleger te versterken. Oranje beschikt over 33.500 Nederlanders en Oostenrijkers. Vanaf de hoogte tussen Frasnes en Sombreffe valt hij aan en weet de vijand terug te drijven. Een volgende aanval ondersteund door goed gericht artillerievuur, dwingt de Fransen opnieuw uit hun posities. Er zit voor hen

niks anders op dan zich terug te trekken over de Sambre en de belegering van Charleroi af te breken.

Na de overwinning op de Fransen verplaatst Coburg meerdere bataljons van de Sambre naar Vlaanderen. Waar de Armée du Nord de geallieerden dreigt te verslaan. Daarmee ontnemt Coburg Oranje een derde van zijn mannen en ook alle

mogelijkheden om de verslagen vijand te achtervolgen.

Het blijkt de laatste kans om de Fransen een vernietigende klap toe te brengen. Want de Ardennen- en Moezellegers verenigen zich op 3 juni tot de Armée de Sambre-et-Meuse met 96.000 man. Jourdan reorganiseert het leger en vervangt enkele falende generaals door bekwaamere mannen.

12 juni: vierde aanval

Negen dagen later brengen de Fransen hun grote overmacht in het veld. Ze steken bij Marchienne au Pont en Chatellet voor de vierde maal de Sambre over. De voorposten van het Oostenrijks-Nederlandse korps worden verdreven. Charleroi wordt opnieuw ingesloten.

Ondanks dat hij over veel minder mannen dan zijn tegenstander beschikt, gaat Oranje op 16 juni tot het offensief over. Een dikke mist ligt over de velden als de prins aanvalt. De Franse rechtervleugel en het centrum worden teruggedreven. Op links lopen de andere aanvalskolonnes van de geallieerden echter vast. Rond Fleurus wordt hevig gevochten. De Nederlands-Oostenrijkse aanvallers overeren het plaatsje, verliezen en heroveren het. Vervolgens concentreert Oranje zijn geschut in de flank van de Fransen en leidt enkele grenadiersbataljons tegen de Franse linies. Eindelijk trekt de mist op. Dan bemerkt Jourdan de netelige positie waarin hij zich bevindt. Hij ziet geen andere optie dan teruggaan over de Sambre. Opnieuw trekt de prins van Oranje Charleroi binnen. De strijd rond Fleurus op 16 juni duurt zeventien uur. Beide partijen verliezen rond de 3.000 man.

26 juni: beslissende slag bij Fleurus

De verslagen Fransen worden niet achtervolgd. De geallieerden zijn getalsmatig niet sterk genoeg, want Coburg besluit opnieuw de troepen in Vlaanderen te versterken met eenheden van Oranje. Jourdan ruikt zijn kans, 18 juni is hij terug over de Sambre! Flink in de minderheid ziet Oranje geen andere optie dan een defensieve houding aan te nemen. Coburg moet nu kiezen: of hij zet zijn hoofdmacht in tegen de Fransen in Vlaanderen of aan de Sambre. Hij twijfelt lang, verliest kostbare tijd en maakt een tweeslachtige keuze: het Britse leger onder de hertog van York stuurt hij naar Vlaanderen en met de rest van zijn troepen voegt hij zich bij Oranje. Ook dan wacht hij lang met het aanvallen van Jourdan. Te lang.

25 juni, de dag voor de aanval, capituleert Charleroi. Wat heel wat Franse eenheden vrijmaakt. Coburg geeft zijn tegenstander ook de tijd zich in te graven. Nu moet de Oostenrijkse veldmaarschalk met 46.000 man een aanval uitvoeren op 75.000 Fransen in versterkte posities.

Het schemert nog als op de ochtend van 26 juni de slag bij Fleurus begint. Coburg zelf leidt het centrum en aartshertog Karel de linkervleugel. Oranje neemt rechts voor zijn rekening. Twee derde van zijn eenheden zijn Nederlands. Hij drijft de Fransen terug tot op Marchienne au Pont. Een nieuwe terugtocht over de Sambre dreigt. Maar versterkingen vanuit Charleroi stoppen de opmars en drijven de Nederlanders en Oostenrijkers terug. Ook op links ziet het er aanvankelijk slecht uit voor de Fransen. Aartshertog Karel lijkt de Franse linies te doorbreken. Maar de inzet van reserves voorkomt verder onheil. In het centrum wordt zwaar gevochten en op momenten staat Jourdan's leger op instorten. Maar ook hier houden de Fransen vol.

Geallieerde terugtocht

De strijd lijkt die dag onbeslist te eindigen. Zo ziet aartshertog Karel nog voldoende mogelijkheden om de Fransen te verslaan. Maar Coburg denkt daar heel anders over. Halverwege de middag besluit hij al om terug te trekken. Hij wil het Oostenrijkse leger sparen. Het Weense hof heeft België namelijk al opgegeven. Als het bevel tot de terugtocht op het einde van de middag Oranje bereikt, staat deze juist op het punt opnieuw de Franse posities aan de Sambre aan te vallen. Totaal verrast, weigert de prins zich terug te trekken zonder schriftelijk bevel. Met grote tegenzin gehoorzaamt hij uiteindelijk. Beide partijen verliezen die dag ongeveer

Cavalerie van het Staatse leger, v.l.n.r. een garde-dragoner, garde te paard en huzaar Van Heeckeren. (Collectie Legermuseum)

Prins Willem van Oranje (de latere koning Willem I) in het uniform van kolonel van de Hollandse gardes. (Collectie Legermuseum)

5.000 man. Belangrijker is dat het echech bij Fleurus bovenop de nederlagen in Vlaanderen bij de geallieerden leidt tot verlies van het geloof in een overwinning. Ook doet het de toch al gespannen verhoudingen onder de geallieerde bevelhebbers verder verslechteren. In feite valt het verbond uit elkaar. De legers trekken zich alleen nog maar terug. De Oostenrijkers naar het oosten. De Britten en Nederlanders naar het noorden, maar los van elkaar. 22 juli trekt het Staatse leger bij Baarle de Nederlandse grens over. De doodstrijd van de Republiek begint.

Literatuur

Arcq, Alain, Fleurus 26 juin 1794

Bas, F. de, Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd, v.1

Phipps, Ramsay, The armies of the first French republic and the rise of the marshals of Napoleon I, v.2

Sabron, F.H.A., De oorlog van 1794-95 op het grondgebied van de Republiek der Vereenigde Nederlanden

Musketier en jager van het regiment Waldeck in Staatse dienst. (Collectie Legermuseum)

Knallend einde van Legermuseum Delft

door Hans van Lith

Met het overhandigen van de sleutel van het Armamentarium aan burgemeester Bas Verkerk van Delft maakte algemeen directeur Chris Ronteltap 5 januari definitief een einde aan 26 jaar Legermuseum in Delft. Publiek en vuurwerk zorgden voor een knallend afscheid.

De sluitingsdag begon met een bijeenkomst in de Oude Kerk, opgeluisterd door het Trompetterkorps van de Koninklijke Marechaussee. Sopraan Rianne Botma en tenor Thijs Maas verzorgden de vocale versterking. Zij zongen onder meer over de innerlijke strijd die de militair en zijn familie voert. Enerzijds weten dat je ten oorlog moet trekken voor je land, anderzijds het gevoel dat je hele wezen zich daartegen verzet. Militairen uit heden en verleden, uitgebeeld door verschillende re-enactmentgroepen ondersteunden de optredens.

Binding met krijgsmacht

Na het welkomstwoord door Ronteltap voerden onder andere de voorzitter van de Raad van Toezicht van het museum, luitenant-generaal b.d. Maarten Schouten en de commandant landstrijdkrachten luitenant-generaal Mart de Kruif het woord. De laatste wees op het Rampjaar 1672. Nederland was een aanzienlijke militaire natie, maar dat besef deed de waakzaamheid verslappen. “De dreiging van buitenlandse groeide, doch wij vergaderden en bleven vergaderen. Ineens bleken we niet meer bestand tegen sterke vijanden en slechts de Waterlinie redde ons van de ondergang.” Onze rol was uitgespeeld! Veel cultureel militair erfgoed ging daarna verloren. Respect voor oude successen bleef, maar veel kennis daarover en over het ‘waarom’ van de krijgsmacht, ging verloren. Soesterberg zal die kloof tussen respect en kennis weer dichten, meende hij. Het doet pijn uit Delft weg te gaan, maar als de stad en het Legermuseum niet met passie het nog aanwezige erfgoed hadden beheerd, dan was ‘Soesterberg’ onmogelijk geweest. Daarom was 5 januari ook een dag van trots! Burgemeester Verkerk van Delft zag de bijeenkomst als een soort requiem voor Delft in een tijd dat overal kerken en kazernes gesloopt worden. Toch is het misschien goed dat het Legermuseum ‘de ronde doet’ door Nederland – Doorwerth,

Sluitingsbijeenkomst in de Oude Kerk van Delft. (Anne Reitsma Fotografie)

Leiden, Delft, Soesterberg – zodat de krijgsmacht overal laat zien wat ze kan en hoe belangrijk zij is voor de samenleving. “Het personeel dat dit mogelijk maakt, levert een wereldprestatie.”

De vicevoorzitter van de Stichting Vrienden van het Legermuseum, brigade-generaal Theo Ent, bood vervolgens het museum een schilderij aan van Sjoerd Bras, dat Delft en Soesterberg op spectaculaire wijze verbindt. De burgemeester van Nieuwkoop ten slotte maakte bekend dat koningin Beatrix vrijwilliger Ron Knip – bekend om zijn publicaties en grote kennis van wapens – wegens zijn verdiensten voor het museum had benoemd tot lid in de Orde van Oranje-Nassau.

Recorddag

In een wat ongeregelde stoet, wandelde het gezelschap daarna naar het Armamentarium om samen het glas te heffen op de toekomst. De laatste weken was het museum gratis toegankelijk voor het publiek en ook op 5 januari maakten nog tallozen

daarvan gebruik: een recorddag met 3.500 mensen! 2012 was trouwens een topjaar. Met taart en bloemen werden 31 december mevrouw Houdijk en haar kinderen Pascal en Jordi uit Rotterdam verwelkomd, die het getal van 73.000 bezoekers vol maakten. Daarmee werd het oude recordjaar 2010 met 72.100 bezoekers ruimschoots verslagen. Veel attracties in die slotperiode. Schieten met historische wapens, erwtensoep eten, demonstraties van belegeringsstukken, winkeluitverkoop en ballonnen voor de kinderen. De gracht liep vol, toen 5 januari 2013, vijf uur 's middags de deuren voor het laatst sloten. Een plaquette werd onthuld, de sleutels werden overhandigd, er was een bescheiden klank- en lichtspel, omdat technisch ergens iets ontspoorde. Het publiek kreeg speciale kleppers en samen met het vuurwerk werd van de historische Delftse wapenopslagplaats afscheid genomen. Het ‘feestgedruis’ was in de hele stad hoorbaar. Maar in stilte was er ook weemoed om het vertrek.

Bouw Nationaal Militair Museum gestart

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Minister Jeanine Hennis-Plasschaert van Defensie drukte op de rode knop en daarop ontrolde zich de vlag met het logo van het Nationaal Militair Museum. Op de vier hoekpunten van het toekomstige gebouw (250 x 110 meter!), werden vlaggen gehesen en een kanonschot bezegelde de gebeurtenis. De bouw van 'Soesterberg' was formeel gestart, 25 januari 2013.

“Onze militaire historie toont aan hoe nauw het succes van Nederland is verweven met onze krijgsmacht.” Zo begon minister Hennis – toen zij na een optreden van de Johan Willem Frisokapel en het welkom door de voorzitter van de Stuurgroep Defensiemusea Jeroen Sikkel – de aanwezigen toesprak. Daarmee was meteen de toon gezet. Zij wees op het historische karakter van de locatie, waar immers in 1913 de Lucht Vaart Afdeling haar bestaan begon met één vliegtuig, de ‘Brik van Van Meel’. Deze particulier die zijn privévliegtuig aan de krijgsmacht verhuurde, legde in feite de basis voor de latere Koninklijke Luchtmacht. “Een publiek-private samenwerking avant la lettre”, vond de minister.

Maar Soesterberg heeft ook een recenter militair verleden. Er staan nog Duitse bunkers en ook Amerikaanse hangars uit de Koude Oorlog. Bovendien werd hier het monument voor onze gesneuvelden uit de periode van Nederlands-Indië tot Afghanistan opgericht. Natuurlijk gaat onze krijgsgeschiedenis veel verder terug: prins Maurits, het Turfschip van Breda, de tocht naar Chatham. “De spiegel van de Royal Charles, buitgemaakt op die roemruchte tocht en nu topstuk van het Rijksmuseum, zou in dit museum niet misstaan!”, aldus minister Hennis.

Alert zijn en blijven

“Onze militaire historie toont aan hoe nauw het succes van Nederland met onze krijgsmacht verweven is. Tot op de dag van vandaag ... en dat geldt ook voor de toekomst!”, vervolgde de minister. “Als de geschiedenis ons één ding leert, is het dat je altijd alert moet zijn en blijven! Dat je altijd in staat moet zijn en willen zijn om je belangen te beschermen. Ook militair.” Het museum zag zij als een erkenning van het werk en het belang van onze krijgsmacht. Tot slot hoopte zij dat de toekomstige bezoekers in het museum een unieke

Minister Jeanine Hennis-Plasschaert tijdens haar speech.

ervaring zullen opdoen en vertrekken met een gevoel van trots, op onze veteranen, op onze militairen en op de Nederlandse krijgsmacht.

Ton Hillen, concerndirecteur en lid van de Raad van Bestuur van Heijmans – het winnende consortium voor de bouw – keek terug naar 2011 toen de aannemerswereld werd uitgedaagd het museumproject in de vorm van een publiek-private samenwerking te realiseren. Een museum dat moest passen in een gebied dat opnieuw vorm moest krijgen. Groot voordeel was dat de oude vliegbasis Soesterberg voldoende ruimte bood iets moois te creëren. Het nieuwe museum moet flexibel zijn, met plaats voor maquettes en drie dimensionale schermen om de boodschap over te brengen; elementen als hangars en een restaurant dienen ook een plaats te krijgen. In september of oktober 2014 moet het klaar zijn om bezoekers te ontvangen, aldus Hillen. Vervolgens ging

het gezelschap naar buiten, waar minister Hennis in guur weer op de knop drukte, waarna de vlaggen omhoog gingen en het schot klonk.

Na afloop boden Ton Hillen (l) en Jeroen Sikkel minister Hennis de ‘eerste steen’ aan, die de start van de bouw symboliseert.

Treinen rijden voor de oorlog

door Hans van Lith

‘Räder müssen rollen für den Sieg’, schilderden de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog op hun locomotieven. Treinen moeten rijden voor de overwinning. Een eeuw eerder had Pruisen in 1839 de primeur van het militair spoorvervoer. Grote bekendheid kreeg het echter door de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865). Noordelijken en Zuidelijken maakten er intensief gebruik van. Ook het eerste spoorweggeschut deed hier zijn intrede.

Op platte wagens plaatsten de Amerikanen mortieren, waarbij zware houten stellingen de artilleristen beschermden. In de jaren na de Burgeroorlog maakte het spoorweggeschut een grote ontwikkeling door. Maar de sterke kant van spoorwegen bij de oorlogvoering was toch vooral de mogelijkheid massaal, snel en over lange afstanden troepen te vervoeren. Ze konden ook reserves snel naar bedreigde punten brengen, wat eventuele vijandelijke doorbraken kon voorkomen (en zelfs het verrassingsmoment niet uitsloot)! Toen de soldaten vele kilometers moeizaam te voet moesten afleggen en voorraden met paard en wagen gingen, was dat uitgesloten! Noodzakelijke rustpauzes en slechte wegen werkten extra vertragend.

Bevoorraden per spoor

Tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog bewezen de overwinning bij Bull Run (1861) van de Zuidelijke troepen – die op een kritiek moment snel 9.000 man per spoor aanvoerden – en de operaties van de Noordelijken in Tennessee en Georgia, het nut van de inzet van spoorwegen in de praktijk. De Noordelijke generaal William Sherman zag kans via de enkelsporige lijn van Louisville naar het zuiden (750 kilometer) zijn leger van 100.000 man en 30.000 paarden volledig te bevoorraden. In een penibele periode lukte het in een

week tijd vanuit Virginia naar Tennessee twee volledig uitgeruste legerkorpsen van samen 18.000 man aan te voeren. Na felle gevechten met de Zuidelijken onder generaal John Bell Hood mondde de bloedige campagne in mei 1864 uit in de verovering van Atlanta (Georgia). Sherman zelf zei dat dit zonder spoorwegen niet was gelukt. Beroemd is de kaping van een treindeel op de Zuidelijke Western & Atlantic Railroad op 12 april 1862. Een twintigtal Noordelijke waaghalzen onder wie twee machinisten, reisde tevoren door de Zuidelijke lijnes naar Marietta. Hier stapten de mannen in de Express naar Chattanooga (Tennessee). De volgende ochtend stopte deze in Big Shanty (Georgia). Reizigers en treinpersoneel gingen in een restaurant ontbijten. De kapers ontkoppelden de locomotief met de toepasselijke naam General en met enkele goederenwagens achter zich, stoomde deze het station uit. Stomverbaasd nagestaard door iedereen. De kapers wilden de rails en vijftien bruggen op het traject naar Chattanooga vernielen en zo de spooraanvoer van de Zuidelijken lamleggen. Aan het einde van de rit zouden zij de Noordelijke legers vinden, die inmiddels Chattanooga hadden bereikt. Onderweg beroofden ze een ploeg wegwerkers van hun gereedschap, braken spoor op, sloopten telegraafverbindingen, blokkeerden het traject met dwarsliggers enzovoort. De

machinist van de General en de conducteur van de trein zetten inmiddels met een andere locomotief de achtervolging in. De ‘kidders’ verzuimden een belangrijke brug op te blazen en toen liep het fout. Hun hardnekkige tegenstanders, die onderweg zelfs van loc wisselden en obstakels opruimden, haalden de General in, die het door brandstofgebrek opgaf.

Spoorwegcompagnieën

Velen zien Amerika als de bakermat van het militaire transport. Toch had Pruisen – na een bescheiden start in Engeland – de primeur. Diverse Duitse staten, die toen nog geen eenheid vormden, maakten vanaf het begin van de negentiende eeuw een stormachtige (industriële) ontwikkeling door. De aanleg van spoorwegen voor civiel verkeer, maakte ook al snel de militaire mogelijkheden duidelijk. Het eerste grote militaire transport vond plaats in 1839 toen Pruisen na een oefening 8.000 garde-infanteristen met tien treinen terugbracht van Potsdam naar de kazernes in Berlijn. Ook de Fransen gebruikten hun spoorwegen voor het troepenvervoer. In 1859 vertrokken tien dagen lang dagelijks 8.500 soldaten en 500 paarden van Parijs naar Lyon. Een afstand van 400 kilometer. Vandaar trokken ze richting Italië. Frankrijk was toen betrokken bij de Italiaanse vrijheidsoorlog tegen de Oostenrijkers (onder andere de slag bij Solferino). In de Frans-Duitse Oorlog (1870-1871) speelde de trein een nog grotere rol. De Duitsers brachten tijdig voor het uitbreken van de gevechten een half miljoen soldaten met volledige uitrusting en 150.000 paarden naar de grens. Voor de terugvoer naar de hospitalen van gewonden waren speciale lazaretwagens beschikbaar. Toen de strijd losbarstte bleek dat de Fransen heel wat slechter georganiseerd waren. De mobilisatie verliep rommelig en de eerste week vielen 16.000 goederenwagens met voorraden in Duitse handen. Nadat de Duitsers tot ver voorbij Parijs waren opgegrukt, herstelden hun spoorwegcompagnieën tal van spoorlijnen in het veroverde gebied

De locomotief General in Big Shanty, met links het Lacy Hotel waar reizigers en locomotief- en treinpersoneel gingen eten, 12 april 1862. Naar een aquarel van Wilbur G. Kurtz. (In particulier bezit)

Pruisische spoorwegcompagnie oefent voor de Eerste Wereldoorlog in het leggen van rails. (Collectie Hans van Lith)

voor hun eigen bevoorrading. Militair spoorvervoer was vakwerk en daarom hadden de Duitsers Eisenbahnbaukompanien opgericht, die ze opleidden in het herstellen van spoorbanen. Aan hun École de Chemins de Fer van de Genie, trainden ook de Fransen militairen in het spoorwegvak. Net zo goed als de Britten hier soldaten in schoolden.

Nach Paris! À Berlin!

Behalve om herstel van vernielde lijnen, ging het al snel om de aanleg van nieuwe. De Britten deden hiermee ervaring op toen lord Kitchener tijdens de operaties in Egypte en Soedan in 1882 een militaire spoorlijn liet aanleggen vanaf zijn legerbasis aan de Nijl. Nog meer leerden de Britten tijdens de Boerenoorlog (1900-1902), toen zij bestaande spoorwegen in Zuid-Afrika gebruikten. Zoals de lijn Pretoria-Maputo van de Nederlandsch Zuid-

Afrikaanse Spoorweg Maatschappij. In Egypte en Soedan en later in de Boerenoorlog kwamen tevens de eerste simpele 'pantserreinen' op de baan om verkenningen en aanvallen uit te voeren, eigen troepen te beschermen enzovoort. Toen de strijd met de boeren beslecht was, waren er twintig in gebruik! Ook de Duitsers gebruikten in hun kolonie Zuidwest-Afrika spoorwegen voor oorlogsdoeleinden, inclusief een primitieve pantserrein. Onder meer in 1904 om opstandige Hererostammen te onderdrukken. Na de moord in Sarajevo op de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger Franz-Ferdinand brak in augustus 1914 de Eerste Wereldoorlog uit tussen Duitsland en Oostenrijk-Hongarije enerzijds en Frankrijk, Groot-Brittannië, Rusland (en België) anderzijds. Neutraal Nederland mobiliseerde efficiënt dankzij plannen van generaal Snijders. De Duitsers waren

goed voorbereid. Vooral bij de grenzen met België en Frankrijk hadden ze grote spoorwegemplacements aangelegd, die prima geschikt waren voor massale militaire transporten! Lange goederentreinen met geschut, uitrusting en paarden reden volgens lang tevoren opgestelde militaire dienstregelingen richting grens. Overal op Franse en Duitse stations namen soldaten afscheid van hun familie. Station Paris Est werd jarenlang het symbool van de treinen naar het front. De Fransen schreven op hun treinen: 'À Berlin!', de Duitsers: 'Nach Paris!' Ze zouden nooit aankomen. Wordt vervolgd.

Sporen naar het front

In 2013 herdenkt Utrecht dat 300 jaar geleden de Vrede van Utrecht werd gesloten. Ook Het Spoorwegmuseum werd gevraagd in te haken. Nu reden er begin achttiende eeuw nog lang geen treinen. Daarom koos het museum een thema, diametraal tegenover vrede: treinen in oorlogstijd. Tot en met 1 september 2013 loopt de tentoonstelling *Sporen naar het front*. Deze internationale expositie toont allerlei toepassingen van spoorwegen voor de oorlogvoering. Als massaal transportmiddel en als 'wapen'. Bijvoorbeeld zwaar spoorweggeschut van de geallieerden, een model 1:6 van een Duits stuk en een pantserrein uit Slowakije. Daarnaast krijgt de zwarte bladzijde uit de Tweede Wereldoorlog, het vervoer voor de Holocaust, aandacht. Vrienden van het Legermuseum ontvangen korting op de toegangsprijs (zie pagina 16)!

De spoorwegen spelen een onmisbare rol in de aanvoer van voorraden, munitie en paarden naar het front, hier een overlaadstation 'ergens' in Frankrijk. (Collectie Hans van Lith)

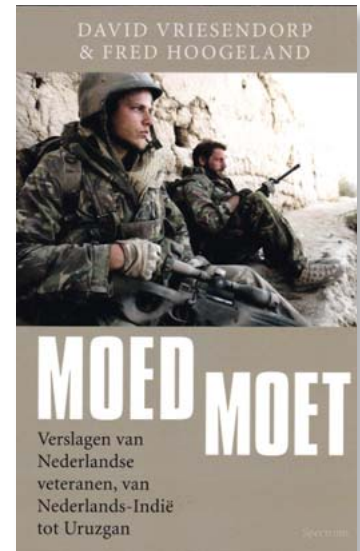

Moed Moet

door Hans van Lith

Volgens Aristoteles is moed 'de bereidheid de confrontatie met lichamelijke pijn, tegenslag, levensbedreiging, onzekerheid, angst en intimidatie aan te gaan en te doorstaan'. Wat betekent deze omschrijving in de praktijk? Waar geldt ze en voor wie? David Vriesendorp en Fred Hoogeland richten deze vragen in hun boek *Moed Moet* op een heel speciale groep mensen in bijzondere situaties: de Nederlandse militair in actie. Het boek werd opgedragen aan de korporaal der mariniers Jeroen Houweling, omgekomen in Afghanistan op 17 april 2010. Maar de beantwoording speelt natuurlijk door alle jaren heen. Van de oudheid tot in de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië, Korea, Nieuw-Guinea, Libanon en Srebrenica. Achttien (oud-)militairen – onder wie een vrouw – geven in heel persoonlijke verhalen hun ervaringen weer, hun twijfels, hun motivering om bij de krijgs-

macht te gaan, soms hun teleurstelling over gebrek aan steun 'van bovenaf'. Ze spreken over de rol van hun thuisfront, vertellen met grote openheid over hun beleving van moed, over momenten dat die moed werd gevraagd en over de tijd (ver) daarna. Er zijn bekende 'recente' namen bij, zoals oud-commandant der strijdkrachten Peter van Uhm, kapitein Marco Kroon en majoor-vlieger Marcel Duijvestein. En daarnaast mannen van 'vroeger', zoals oud-kapitein der mariniers Giovanni Hakkenberg (Indië) en kapitein der mariniers b.d. John Titahe-nua (gijzeling De Punt, Bovensmilde). Tot slot komt Jessica Houweling, de weduwe van korporaal Houweling, aan het woord. Hoe vindt zij de moed om door te gaan? Want ook daar is moed voor nodig. Oud-minister van Defensie Henk Kamp schreef het nawoord. *Moed Moet* is een veelzijdig werk. Mijn

enige kritiek op dit overigens fascinerende boek is dat de officieren wel erg oververtegenwoordigd zijn. Na lezing blijft de vraag: hoe zal ik zelf reageren in een situatie waarin moed gevraagd wordt? Iets om over na te denken.

Moed Moet, Verslagen van Nederlandse veteranen, van Nederlands-Indië tot Uruzgan, David Vriesendorp en Fred Hoogeland, 2012, paperback, 175 pagina's, geïllustreerd, 19,99 euro, ISBN 978 90 00 316632.

De volgende fase

Met het drukbezochte kerstvakantieprogramma en de spectaculaire sluitingsdag op 5 januari is een einde gekomen aan de Delftse periode van het Legermuseum. Voor onze medewerkers begon al snel daarna de volgende fase in het traject. Het moet resulteren in een machtig mooi militair museum dat in oktober 2014 zijn poorten in Soesterberg kan openen. Voordat het museum dichtging, werd al begonnen met het inpakken van de collectie. Ruim 225.000 boeken pak je immers niet in op een regenachtige namiddag. Maar verborgen voor het oog van de bezoeker gebeurde dat de afgelopen maanden op de zolder van het Armamentarium. En vanaf half januari werden ook de objecten die de laatste decennia een plekje in de vaste expo hadden, gefotografeerd, gebarcodiseerd, gelabeld en netjes ingepakt. Ondertussen gaat ook de inhoudelijke voorbereiding van de nieuwe vaste thematische presentatie en de inrichting van de middelehal in Soesterberg door. Met de concep-

ten van onze tentoonstellingsontwerpers en vormgevers en met de beschrijvingen van onze conservatoren komen de themazalen meer en meer tot leven. Van idee tot realisatie: een boeiend maar tijdrovend proces. Het zichtbaarste in deze fase zijn de ingrepen op het Soesterbergse museumkwartier: de sloop van de eerste hangaars en van enkele kleinere gebouwen, het verwijderen van bomen en struiken, het bouwrijp maken van de grond waar het museumgebouw komt te staan en de voorbereidingen voor de verdubbeling van hangaar 9 die als depot gaat dienen. Voor onze medewerkers is de verhuizing naar de tijdelijke huisvesting een ingrijpende gebeurtenis. Het is voor hen het echte afscheid van de vertrouwde werkplek en voor de meesten het eerste fysieke teken van de komende ingrijpende ontwikkelingen. Sinds 2 april biedt het Walaardt Sacré Kamp in Huis ter Heide aan ons gastvrij onderdak. Dichtbij de nieuwe museumlocatie én dichtbij onze collega's van het Militaire

Luchtvaart Museum. Ook dit laatste vind ik erg belangrijk: het nieuwe museum is immers méér dan de eenvoudige optelsom van LM + MLM!

2013 brengt grote veranderingen met zich mee. Het is een jaar waarin we nog concreter werken aan de vormgeving van de toekomst, namelijk die van het nieuwe Nationaal Militair Museum. Maar ook een jaar waarin we terugkijken: het is immers 100 jaar geleden dat generaal Frederic Adolph Hoefer op 5 augustus 1913 met de oprichting van het Nederlandsch Artillerie Museum de basis legde voor ons huidige museum. Hieraan schenken we na de zomervakantie zeker aandacht. U bent nu al uitgenodigd!

Chris Ronteltap
algemeen directeur Legermuseum

Boekenreeks Het Staatse Leger voltooid?

door Ed Coumans

Eind 2012 is het negende deel van de boekenreeks *Het Staatse Leger* verschenen. Het duurde een eeuw, maar met dit deel is de serie over de geschiedenis van het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden eindelijk voltooid. Tenminste, dat schrijven de auteurs.

Het produceren van de reeks ging met vallen en opstaan. Het eerste deel staat immers al sinds 1911 in de boekenkast. Het vertelt de ontstaansgeschiedenis van het Staatse leger vanaf 1568 tijdens de opstand tegen Spanje. Auteurs zijn F.J.G. ten Raa en François de Bas. Tenminste, de naam van de laatste prijkt wel op de eerste vijf delen. Maar in de proloog van deel 9 blijkt dat hij weinig heeft bijgedragen. Ten Raa protesteert tevergeefs. Postuum is zijn wraak zoet. Ten Raa's dochter weigert, met haar vaders testament in de hand, De Bas de concepten voor de delen 6 en 7 te overhandigen. Wat De Bas ook probeert, dochterlief blijft bij haar weigering. De beschrijving van dit conflict maakt het begin van deel 9 amusant.

Pas jaren na De Bas' dood verschijnt deel 6 in 1940. We doen De Bas tekort als we het hier bij laten. Hij is wel degelijk een belangrijk militair-historicus. En heeft zijn sporen verdiend met werken als *La campagne de 1815 aux Pays-Bas* en *Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd*.

Opvolger van het kiftende duo is Jan Willem Wijn. Hij produceert deel 8 over de Spaanse Successieoorlog (1701-1714). Met zijn dood in 1965 valt het project opnieuw stil. Pas in de jaren negentig pakt Hans Zwitser het weer op. Maar zijn vroegtijdig overlijden belet de voltooiing van deel 9. Jan Hoffenaar en Christiaan van der Spek hebben nu Zwitser's werk afgerond.

Uitvoerig

Deel 9 behandelt de periode van het einde van de Spaanse Successieoorlog tot en met de val van de Republiek, 1713-1795. De lezer krijgt uitgebreide informatie die grotendeels is gebaseerd op primaire bronnen. Zwitser start met de Vrede van Utrecht en schrijft over de afbouw van het 100.000 man tellende Staatse leger. Vervolgens gaat hij uitvoerig in op de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), met de slagen bij Fontenoy, Rocourt en Lafelt en de Franse bestorming van Bergen op Zoom. Zwitser wijst erop dat het falen van een campagne, en in de Oostenrijkse Successie-

François de Bas was stafofficier en belangrijk lid van het Krijgskundig Archief van de generale staf. Bij het produceren van de reeks *Het Staatse Leger* raakte De Bas in conflict met collega Ten Raa.

oorlog gebeurt dat nogal eens, 'naar goed Engels gebruik' wordt geweten aan de Nederlanders. Waar bondgenoten goed voor zijn ... Zo ook de nederlaag van Britten, Oostenrijkers en Nederlanders tegen de Fransen bij Fontenoy (1745). De rol die het Staatse leger speelt is niet fraai. Maar de nederlaag, zo beargumenteert Zwitser, is toch vooral te wijten aan de onervaren Britse bevelhebber Cumberland.

Het boek gaat verder met het tijdperk dat de Republiek voor neutraliteit kiest. Met succes tijdens de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), maar een politiek die in 1793 faalt tegenover het revolutionaire Franse bewind.

De laatste twee hoofdstukken over de oorlog tegen Frankrijk (1793-1795) vallen erg tegen. De tekst leunt vooral op twee secundaire werken, beide meer dan een eeuw oud. Alsof er geen primaire bronnen te bestuderen zijn. Belangrijke informatie ontbreekt, zoals de aanval van Dumouriez op de Republiek, de gevechten van de prins van Oranje aan de Sambre en de overwinning van de Fransen bij Fleurus. Het had de reeks meer recht gedaan als diepgravend onderzoek was gedaan naar deze periode. Met de val van de Republiek in 1795 komt immers ook een einde aan het Staatse leger.

Een ander minpunt zijn de kaarten. In deel 8 waren er nog veel losse, grote kaarten bijgevoegd. Deel 9 telt slechts twee losse kaarten. De overige vinden we terug in het boek zelf. Maar die zijn veel te klein, bijvoorbeeld van de slag bij Rocourt of bij Lafelt. De lezer heeft een fatsoenlijke kaart nodig om het verloop van een slag te volgen.

Ondanks deze kritiekpunten is deel 9 aan te raden, met name voor mensen geïnteresseerd in de Oostenrijkse Successieoorlog. Maar het blijft wachten totdat een historicus de geschiedenis schrijft van de ondergang van het Staatse leger. Op deel 10 dus ...

Het Staatse Leger IX, H.L. Zwitser, J. Hoffenaar en C.W. van der Spek, 2012, hardcover, 946 pagina's, 55 euro, ISBN 978 90 6707 659 3.

Nederlandse strafexpeditie door Noord-Frankrijk in 1712

Grovestins' raid

door Ed Coumans

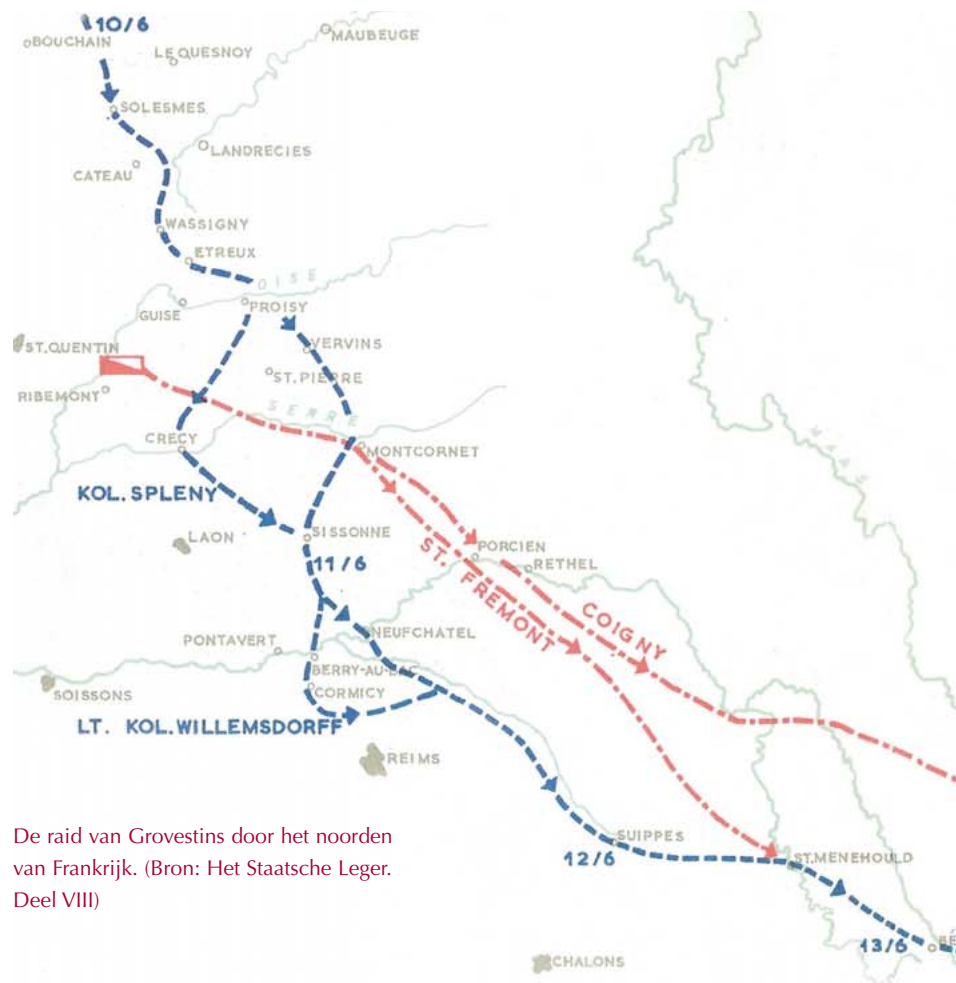
Juni 1712. Een detachement Nederlandse cavalerie voert een gedurfde raid uit achter de frontlines. Ruim een week lang trekken 1.800 ruiters aangevoerd door de Friese generaal Grovestins door het noorden van Frankrijk, van west naar oost. Franse eenheden maken jacht op de Nederlanders. Tevergeefs. Paniek breekt uit. De alarmklokken luiden tot in Parijs.

De Spaanse Successieoorlog (1701-1714) duurt al ruim een decennium. Na jaren van kostbare oorlogvoering hangen beide partijen als vermoeide bokkers in de touwen. Na aanvankelijke militaire successen is de Franse koning Lodewijk XIV in het defensief gedrongen. Zijn vestingen in het noorden van het land buigen een voor een het hoofd voor de geallieerden: Groot-Brittannië, het Duitse Rijk en de Nederlandse Republiek. Lodewijk boekt echter een belangrijk diplomatiek succes als hij de Britten weet los te weken uit het vijandelijke kamp. Voorjaar 1712 staan ze nog aan de zijde van hun bondgenoten, maar dan trekken de Britten zich plotseling terug. Winston Churchill spreekt er twee eeuwen later nog schande van. Het vertrek van de Engelsen is een ernstige verzwakking voor het geallieerde leger onder Eugenius van Savoye. Gelukkig weigeren de Duitse regimenten in Britse dienst zo'n verraderlijke aftocht en blijven ze aan geallieerde zijde staan. Toch heeft Eugenius nu te weinig soldaten om grote operaties uit te voeren.

Een van de andere gevolgen van de verzwakking van het geallieerde kamp is dat de Fransen weigeren aan herstelbetalingen te voldoen. Een deal die ze gemaakt hebben na de nederlaag bij Oudenaarde (1708). In overleg met opperbevelhebber Eugenius van Savoye besluit de Nederlandse Staten-Generaal het geld dan maar zelf te gaan halen. Met een raid achter vijandelijke linies, in die tijd 'course' genoemd. Het doel is door te stoten naar de Franse Champagne en daar via heffingen het verschuldigde geld op te eisen. Vrijwillig, desnoods door plundering.

Geld en gijzelaars

De Friese generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins (1668-1730) krijgt de leiding over het cavaleriedetachment. Hij heeft naam gemaakt als een dappere en slimme aanvoerder. Zo leert hij de cavalerie in gesloten slagorde

De raid van Grovestins door het noorden van Frankrijk. (Bron: Het Staatsche Leger. Deel VIII)

met de degen aan te vallen, in plaats van eerst de karabijnen af te vuren. Met succes past hij deze tactiek toe in een ruitergevecht op 28 juni 1702 bij Kranenburg. Voor de raid worden de betere eskadrons lichte cavalerie geselecteerd. Het detachement telt in totaal 1.833 man. Grovestins kiest zelf zijn officieren. De eskadrons verzamelen zich in Bouchain, de Franse vesting waarvan Grovestins tot gouverneur is benoemd na de inname. 10 juni zes uur 's avonds begint de raid. Diezelfde avond nog steken ze de rivier de Oise over. De volgende ochtend is het stadje Vervins het eerste slachtoffer. Grovestins eist een geldsom en gijzelaars. Het stadsbestuur willicht alle eisen in. Alles om het stadje te vrijwaren van plunderin-

gen. Ook de verderop gelegen abdij van Val St. Pierre ontkomt niet. Aan de eis tot uitleveren van gijzelaars wordt snel voldaan. Zo gaat het verder. Onderweg staat elk stadje bloot aan de Nederlanders. Het opduiken van een eskadron dragonders voor de poorten is voor menig stadsbestuur al voldoende om door te knieën te gaan. Slechts een enkele keer is er tegenstand. Een eenheid huzaren onder kolonel Spleny slaat aan het plunderen zodra ze in het stadje Cressy sur Serre arriveren. De verleidingen zijn ook erg groot. In Cressy is het door de jaarmarkt druk. De bevolking weert zich echter. Met geweren nemen de bewoners achter ramen stelling en de

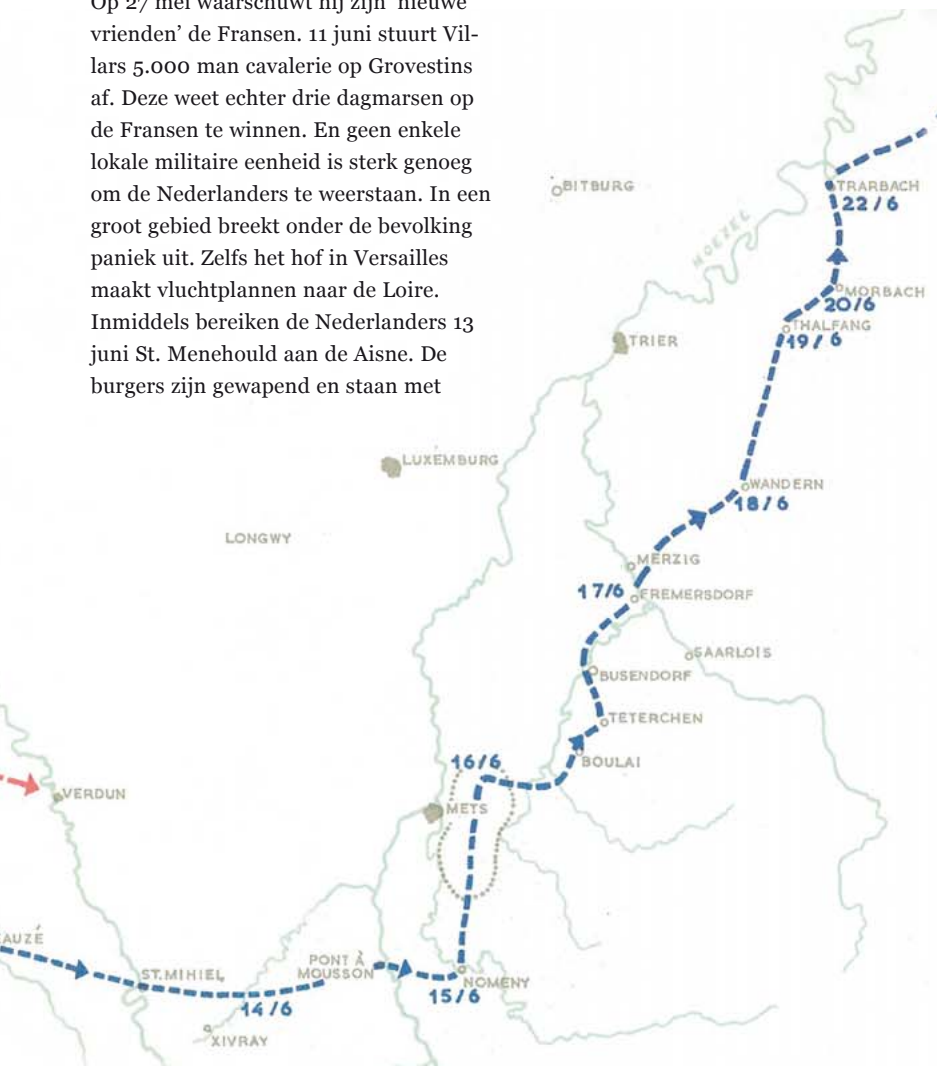
magistraat weigert te onderhandelen. Spleny stelt zijn mannen op, de stad wordt aan vier kanten in brand gestoken en vervolgens geeft de kolonel 'officieel' opdracht tot plunderen.

Paniek

Toch komt de raid voor de Franse koning Lodewijk XIV en zijn opperbevelhebber Villars niet als een verrassing. Zo is de Britse bevelhebber Ormond nog in het geallieerde kamp gebriefd over de actie. Op 27 mei waarschuwt hij zijn 'nieuwe vrienden' de Fransen. 11 juni stuurt Villars 5.000 man cavalerie op Grovestins af. Deze weet echter drie dagmarsen op de Fransen te winnen. En geen enkele lokale militaire eenheid is sterk genoeg om de Nederlanders te weerstaan. In een groot gebied breekt onder de bevolking paniek uit. Zelfs het hof in Versailles maakt vluchtplannen naar de Loire. Inmiddels bereiken de Nederlanders 13 juni St. Menhould aan de Aisne. De burgers zijn gewapend en staan met

zal eraan moeten geloven. Een dubbelsteen bepaalt wie zal leven en wie zal sterven.

Twee dagen later bereikt het detachement Metz. De stad wordt omsingeld. Een veertigtal dorpen en kastelen in de omgeving wordt gebrandschat, veel buit, vee en paarden in beslag genomen. Het aantal gijzelaars loopt op tot 300. Maar Metz geeft niet toe aan de eisen. En Grovestins trekt verder als hij hoort dat 2.500 Franse achtervolgers onder

ruim 1.200 man klaar op de wallen, schrijft Grovestins later in zijn rapport. Hij vreest dat een aanval hem de nodige mannen zal kosten. Maar uiteindelijk zijn het 'les bonnes paroles' en 'beaucoup de menaces' die de verdedigers de wapens doen strekken.

14 juni, op grondgebied van de in de oorlog neutrale hertog van Lotharingen, vaardigt Grovestins een verbod op plunderen uit. Vier mannen die dit negeren, worden veroordeeld tot het vuurpeloton. De Friese generaal verzacht het oordeel: slechts een van hen

generaal De Coigny in Verdun zijn. Met zijn 1.800 man vindt Grovestins het goed geweest en hij besluit de grensrivier de Saar over te steken. De grens wordt bewaakt doordat er op regelmatige afstand redoutes zijn geplaatst. De bezetting van de schans op de oversteekplaats wordt tot een wapenstilstand geïntimideerd. Op 17 juni komt er een einde aan de raid als Grovestins nabij Merzig Frans gebied verlaat.

Tot grote onvrede van Lodewijk en Villars slaagt de achtervolgende Franse cavalerie er niet in Grovestins tot een

gevecht te dwingen. Toch weet De Coigny veel van zijn achterstand in te halen door een kortere, noordelijkere route via Verdun te nemen, waar hij 16 juni aankomt. Hij rukt echter niet op naar Metz! Waarschijnlijk verwacht hij dat Grovestins westelijker door Luxemburg zal terugtrekken. Ondanks de onvrede van koning en opperbevelhebber heeft de achtervolging wel degelijk het resultaat dat Grovestins weinig tijd heeft om nog meer schade aan te richten.

Grovestins besluit tot een veilige terugtocht ruim om de Ardennen heen. Hij volgt de Moezel en Rijn, trekt via Aken en langs de Geul naar Maastricht. Hier komt hij op 15 juli aan. Eerder, in Trarbach aan de Moezel, zijn de resterende 95 gijzelaars overhandigd aan een regiment van bondgenoot Saksen-Eisenach. 200 gevangen zijn vrijgelaten of ontsnapt. Erg nauwkeurig is men dus niet met hen. Het buitgemaakte vee wordt verkocht.

Opmaken balans

Begin augustus is Grovestins weer terug aan het front bij Doornik. Het detachement wordt ontbonden en de eskadrons keren terug naar hun regimenten. Grovestins neemt zijn functie als gouverneur van Bouchain weer op.

Bij het opmaken van de balans blijkt dat hij slechts 165 man heeft verloren. En velen weten uiteindelijk nog terug te keren. Er is veel buit gemaakt, maar onvoldoende om de achterstallige betalingen te compenseren.

Tijdens de raid weet Grovestins vrij eenvoudig de Fransen te ontwijken. Toch valt hij dat jaar nog in hun handen. In oktober belegeren de Fransen Bouchain. Met zijn zwak garnizoen maakt hij geen enkele kans en na zestien dagen moet hij capituleren. Je zou verwachten dat het in gevangenschap slecht met de Fries afloopt. Het tegendeel is waar, de Fransen behandelen hem met achting. Hij mag Parijs bezoeken en krijgt zelfs verlof om enige maanden naar Friesland te gaan. En dat voor 'le ravageur de la Champagne'.

Literatuur

Wijn, J.W., Het Staatsche Leger. Deel VIII. Het tijdperk van de Spaanse Successieoorlog 1702-1715

'Journaal van de Coursen', in: De Vrije Fries (1850)

Grovestins' rapport d.d. 13 juli 1712, in: Militaire Spectator (1851)

Stalingrad, een nazi-illusie vernietigd

door Hans van Lith

“Hoofdkwartier van den Führer, 3 februari. Het Opperbevel van de Weermacht maakt bekend: De strijd om Stalingrad is ten einde. Aan hun eed op het vaandel tot den laatsten ademtocht getrouw, is het 6e leger onder voorbeeldige leiding van generaal-veldmaarschalk Paulus voor de overmacht van den vijand en voor de ongunstige omstandigheden bezweken.”

Dat schrijven de Haagsche Courant van donderdag 4 februari 1943 en talrijke andere dagbladen. De waarheid kan niet meer verbloemd worden. De Russen hebben het Duitse 6e leger, aangevuld met een divisie luchtafweer van de Luftwaffe, twee Roemeense divisies en een Kroatisch regiment in de pan gehakt. Een legermacht van zo'n 600.000 man is voor een belangrijk deel gedood, gewond, vermist of krijgsgevangen. Maar ook de Russische verliezen zijn zwaar: naar schatting 750.000 man.

14

Operatie Barbarossa

3,5 jaar eerder sluit Hitler op 23 augustus 1939 met zijn aartsvijand Stalin een niet-aanvalsverdrag. Ruim een week later valt hij Polen binnen. Russen en Duitsers verdelen het land en worden elkaars 'vreedzame' burens. Maar Hitler wil zijn gebied naar het oosten uitbreiden. Op 22 juni 1941 valt hij onverhoeds zijn Russische bondgenoot aan (Operatie Barbarossa). Stalins legers zijn niet paraat, hebben weinig echte oorlogservaring en zijn bovendien verzwakt door de talloze showprocessen tegen officieren in de jaren dertig. De Russen trekken vertwijfeld terug,

Duitse tanks in opmars bij Stalingrad. (Foto beschikbaar gesteld door de Russische ambassade)

Duitse infanterie in gevecht met Russische troepen in de puinhopen van Stalingrad. (Foto: archief NIMH)

vernietigen wegen, bruggen, spoorwegen en landerijen.

De Duitsers vorderen onwaarschijnlijk snel: Minsk en Lwow vallen in hun handen. In het noorden stoten ze door richting Leningrad. Op weg naar Moskou veroveren ze Smolensk. In het zuiden rukken ze op richting De Krim, nemen Kiev en Charkov in. Begin december 1941 staan ze voor Moskou. Eind juni 1942 barst in de sector Koersk-Voronez een nieuw Duits offensief los. Verderop lonken de Wolga en de industriestad Stalingrad.

De Russische spoorwegen zijn onmisbaar voor de bevoorrading. Duitse 'Eisenbahn-pioniers' versmallen het bredere spoor naar de gangbare maat (1.435 mm). Eind juli 1942 is al 24.000 kilometer aangepast! Daarnaast worden talrijke spoorbruggen hersteld. Uit Duitsland en de bezette gebieden komen duizenden locomotieven, goederenwagens en personenrijtuigen uit de normale dienst naar Rusland. Daarnaast levert de Duitse industrie

talloze eenvoudige maar degelijke Kriegslokomotieven.

Eerste aanvallen

In juli 1942 hebben de Duitsers aan de Don een stabiel front gevormd. Van hieruit zal de belangrijkste operatie tegen Stalingrad plaatsvinden. De Luftwaffe legt de stad grotendeels in puin. Op 14 september opent het 6e leger van generaal Friedrich Paulus over een breedte van 643 kilometer de aanval in de hoop Stalingrad stormenderhand in te nemen. Zij willen de Russische strijdmacht omsingelen en in een Kesselschlacht vernietigen. De Duitsers vinden negen Sovjetlegers tegenover zich. Niettemin weten ze in het noorden en centrum van Stalingrad binnen te dringen. Belangrijk bij de verdediging is het 62e Russische leger onder generaal Vasili Tsjoekov. Hij heeft zijn hoofdkwartier op de Mamajev Koergangheuvel, een strategisch belangrijk punt in de stad

met een goed overzicht van de omgeving. Via deze hoogte en het station Stalingrad 1 willen de Duitsers de Wolga bereiken. Slagen zij erin de rivier en de daar aanwezige aanlegsteigers te bereiken en daarnaast het 62e leger te isoleren, dan zijn de Russen vrijwel verloren. Deze weten de Duitse opmars enige tijd tegen te houden, maar moeten het station 19 september opgeven.

In het zuiden van de stad wordt zwaar gevochten bij de Tsaritsa, de rivier die Stalingrad in twee delen splitst. Na de val van een graansilo – het laatste Russische bolwerk – heeft de Wehrmacht het zuiden van de stad vrijwel in handen.

Russisch tegenoffensief

Op 27 september hoopt Paulus met een nieuw offensief de Russen te breken. Zware straatgevechten volgen. Omdat de stad één ruïne is, kunnen Duitse tanks moeilijk optreden. Om elk huis wordt gevochten. Beruchte punten zijn industriecomplexen als de tractorfabriek. De winterkou valt in en de Duitsers hebben de stad nog niet ...

De Russische chef-staf generaal Georgi Konstantinovitsj Zjokov ontwikkelt een plan om Paulus te verslaan. 'Operatie Uranus' richt zich eerst op de zwakke Duitse flanken, die vooral worden bezet door Roemenen en Italianen. Met een reusachtige tangbeweging vanuit het noordwesten en zuidoosten naar Kalatsj aan de Don wil Zjokov Paulus insluiten. De kaken van de tang zijn zover van het 6e leger af gepland, dat diens tanks nooit op tijd kunnen zijn om de Russische opmars te dwarsbomen.

Op 19 november 1942 vallen de Russische troepen vanuit het noordwesten aan om hún deel van de tangbeweging waar te maken. Een dag later begint de opmars uit zuidelijke richting. Verloopt de eerste operatie voorspoedig – plaatselijke Duitse tankeenheden bieden zwak verweer – de tweede komt korte tijd tot staan door de verbitterde tegenstand van een Duitse gemotoriseerde infanteriedivisie. Maar de Sovjetopmars gaat verder en de speerpunten naderen elkaar. Onmisbaar voor de omsingeling is de Donbrug bij Kalatsj. Deze valt onbeschadigd in Russische handen. Op 23 november ontmoeten het 13e en het 4e Sovjet-tankleger elkaar ten zuiden van de stad en veroveren deze. Generaal Paulus is met 23 divisies, ongeveer 300.000 man, afgesloten van de buitenwereld. Hitler persoonlijk verbiedt een uitbraak. De

Zelfs tijdens het heetst van de strijd om Stalingrad leefden er nog burgers in de ruïnes. Hier kijken kinderen angstig uit een keldergat tijdens een Duitse luchtaanval. (Foto beschikbaar gesteld door de Russische ambassade)

stad moet tot het einde toe standhouden! Een nieuwe tankmacht onder veldmaarschalk Erich von Manstein probeert half december vergeefs Stalingrad te ontzetten. Goering snoeft dat zijn Luftwaffe de troepen zal bevoorraden.

In gevangenschap

Na een zwaar artilleriebombardement storten op 10 januari honderden T-34 tanks en duizenden goed uitgeruste Russische infanteristen zich op de uitgeputte Duitse troepen rond en in Stalingrad. Munitie is schaars, de toestand hopeloos. De bevoorrading door de lucht faalt jammerlijk. Russische jagers en het Sovjetafweergeschut schieten dagelijks gemiddeld vijf Duitse Condor-transportvliegtuigen neer. Gedropte voorraden vallen vaak in Sovjethanden. Gewonden kunnen maar mondjesmaat worden geëvacueerd via vliegvelden bij Pitomnik en Goemrak, zolang deze nog in Duitse handen zijn. Artsen bepalen wie mee mag en moeten worden beschermd door zwaar bewapende militairen. Hoge officieren claimen plaatsen op grond van rang of vage opdrachten. De gevechten in de ruïnes van de stad kosten talloze slachtoffers aan beide zijden. Veel Duitsers verliezen de moed, zoals blijkt uit de laatste brieven uit Stalingrad. Een greep: "Om me heen stort alles ineen, een heel leger sterft, de dag en de nacht branden." Of: "Ze hebben ons gezegd dat het een strijd voor Duitsland is, maar er zijn er hier maar weinigen die geloven dat ons vaderland iets kan hebben aan dit zinloze offer." Een pianist schrijft: "Mijn handen zijn geruïneerd. Aan de linkerhand

ontbreekt de pink. Erger is dat van mijn rechterhand de drie middelste vingers zijn afgevroren." Een ander: "We zijn volkomen alleen en er is geen kans op hulp van buiten. Hitler heeft ons in de steek gelaten." Op 26 januari drijven de Russen een wig in het 6e leger, dat in een zuidelijke en een noordelijke sector uiteenvalt. Paulus bericht Berlijn dat er

Russische infanterie valt een gebouw aan, dat door de Duitsers is bezet. (Foto beschikbaar gesteld door de Russische ambassade)

18.000 gewonden in Stalingrad zijn, zonder verzorging. Hitler weigert een capitulatie en bevordert hem tot veldmaarschalk. Maar op 31 januari staken Paulus en de resten van zijn troepen in de zuidelijke sector de strijd; 2 februari valt het noorden. Zo'n 123.000 uitgeputte krijgsgevangenen gaan op weg naar Sibirië. Pas jaren later keert een schamele 5.000 man terug naar Duitsland.

Nog meer voordeel met uw Vriendenkaart

Nu het Legermuseum in Delft gesloten is, zal het een wat vreemd gevoel zijn om niet meer (gratis) naar 'uw' museum te kunnen gaan. Als compensatie vraagt het bestuur van de Vrienden aan musea met een militaire collectie of zij bereid zijn onze Vrienden – op vertoon van hun Vriendenkaart 2013 – gratis of met korting toe te laten. Veel musea tonen zich bereid en daarvoor is het bestuur zeer erkentelijk. De succesvolle actie wordt voortgezet! De musea worden in de Nieuwsbrief en op de website vermeld. Daarnaast biedt de website nl.tracesofwar.com informatie over Europese militaire musea en gedenktekens (hoofdzakelijk Tweede Wereldoorlog). Dan hoeven de Vrienden zich zowel in Nederland als daarbuiten niet 'onthemd' te voelen.

Welke musea?

• Bevrijdingsmuseum Zeeland, Nieuwdorp (Borssele)	gratis	www.bmzeeland.nl
• Biesboschmuseum, Werkendam	€ 0,50 reductie	www.biesboschmuseum.nl
• Commandomuseum, Roosendaal	gratis	www.korpscommandotroepen.nl
• Fries Verzetsmuseum, Leeuwarden (open vanaf september 2013)	gratis	www.friesmuseum.nl
• Geniemuseum Vught en Kamp Vught	gratis	www.kampvught.nl
• Marechauseemuseum, Buren	gratis	www.marechauseemuseum.nl
• Marinemuseum, Den Helder	gratis	www.marinemuseum.nl
• Mariniersmuseum, Rotterdam	gratis	www.mariniersmuseumrotterdam.nl
• Militaire Luchtvaart Museum, Soesterberg (tot sluiting 1 juli 2013)	gratis	www.militaireluchtvaartmuseum.nl
• Stichting Museum Canadian Allied Forces, Groningen	gratis	www.canadianalliedforces.com
• Museumpark Best, museum Bevrijdende Vleugels, Best	gereduceerde prijs € 4,-	www.wingsofliberation.nl
• Nederlands Artilleriemuseum, 't Harde	50% reductie	www.nederlandsartilleriemuseum.nl
• Oorlogs- en Verzetsmuseum, Rotterdam	gratis	www.ovmrotterdam.nl

Bart Richters

Met korting naar tentoonstelling Sporen naar het front

Vrienden van het Legermuseum krijgen op vertoon van hun Vriendenkaart 2013 en tegen inlevering van bijgaande bon (of desnoods een kopie) voor **maximaal vier personen** twintig procent korting op de toegangsprijs van de tentoonstelling *Sporen naar het front* in Het Spoorwegmuseum te Utrecht. In plaats van 16,00 betalen zij 12,80 euro per persoon. De korting loopt tot en met 1 september 2013. De kortingsbon kan alleen worden ingeleverd bij de kassa van Het Spoorwegmuseum en is niet geldig in combinatie met andere aanbiedingen en de Museumkaart.

KORTINGSBON

Vrienden van het Legermuseum voor Het Spoorwegmuseum

Deze kortingsbon geeft tot en met 1 september 2013 recht op twintig procent korting op de toegangsprijs van Het Spoorwegmuseum. De bon geldt voor ..... personen.

Het Spoorwegmuseum, Maliebaanstation, 3581 XW Utrecht, www.spoorwegmuseum.nl

NIEUWE VRIENDEN

H. Neuman	Luxemburg (L.)
R.S. Ubbens	Heerhugowaard
P.M.R. van Can	Nuth
C. Meerkerk	Hardinxveld-Giessendam
G.H.J. Zuuring	Bemmel
C.J.M. Buijsrogge	Kloetinge
J.M.H. van Ommen	Heythuysen
A.H.E. Hellemons	Delft
J.J. Vegter	Zwolle

OOK VRIEND WORDEN?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

Uw Vriendschap wordt beloond:

- het jaarboek Armamentaria
- driemaal de Nieuwsbrief
- deelname aan jaarlijkse Vriendendag en evenementen
- gratis of met korting toegang tot militaire musea

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Hans Buurman Edwin Ouwejan Mette Sinke Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	De Swart BV, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Walaardt Sacré Kamp, Hobbemalaan 5, 3712 AZ Huis ter Heide tel.: (0852) 73 65 18* *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305